

אסון מירון כאסון טבע

הצעה להאיר זווית שונה באסון מירון

אסון מירון עדיין איננו נתפס , המימדים אינם ניתנים להימנות, הטראגיות בהילקחם בחטף של הנמצאים במיטב שנותיהם, הפגיעה בילדים קטנים וטהורים , אופן המיתה ואורכה מול עיניהם הכלות בחוסר האונים של כוחות ההצלה, וההפתעה שלא ציפינו לה.

האסון אף קרה בעת עיסוק בחוויה רוחנית, העובדה שהדבר יכל לקרות לרבים מעימנו, התיאורים על אמירת שמע ישראל של טף ואבות, החיפוש של אבות את ילדיהם בתוך ההמון, כל אלה גורמים לנו להיות ממאנים לעכל את אשר ארע, בבחינת "והיית משוגע ממראה עיניך".

בכל האמור לעיל אפשר להתבונן עוד ועוד, להרחיב לדמיין ולצייר, והכאב לא מרפה, ההלם לא ניתן להכלה.

הנה לא יבשה העין רק מזה שעה קלה, וכבר שוב נתקלים באסון שלכאורה דומה , ועוסק בבריבונה שהייתה בה סכנה.

הצד השווה על פניו , הוא העדר בטיחות במקום בו קרה האסון.

יש להתבונן האם העדר הבטיחות במחוזות שלנו היא מקרה , או תופעה עם שורשים, ואם כן האם יש מה לעשות בנידון, כיהודי החרד לדבר השם.

אם נחזור עוד אחורנית על ציר הזמן - גם בתקופת הקורונה, נטען לא פעם שיש אווירה מסוימת בציבור יראי השם החרד לדברו, כעין זלזול בהנחיות בטיחות ובריאות .

טענה דומה נאמרה אחר האסון בהלווית הרב וואזנר זצ"ל, בה הייתה אצבע שכביכול אומרת, "מעולם לא התנהלו הלוויות של גדולי הדור בצורה מאורגנת על ידי אנשי מקצוע".

בחלק מהלוויות נוכחנו לראות ילדים המטפסים על גג של תחנת אוטובוס. מדובר בגג שיכול להישבר וילידים יכול לקרות אסון.

העובדה שיש הרבה עישון, בקרב בחורי ישיבה, ואף אחר החתונה הדבר נמשך, גם היא נקודה להתבוננות.

השמנת יתר , גם היא תופעה שיש בה יותר שכיחות כך נראה במגזר החרד לדבר השם , לכל אלה נבקש לתת את הדעת.

אם מקרי הטביעה בציבור יראי השם בתקופת הקיץ, יחסית גבוהים לגודל הציבור הדבר אומר דרשני.

אם נכונה השמועה, שהיחס באיבוד וחילוף בטיולים של צאצאינו , בחופש הגדול איננו מתאים לשיעור שלנו בציבור הכללי, מותר להבין מדוע הדבר קורה.

התופעה החדשה יחסית, של תמותה של ילדים ברכה בחום הלוהט, עקב שנשכחו רחמ"ל, יש לבדוק מהיכן הגיחה, והיכן הייתה לפני 30 שנה.

גם אם חלק מהנאמר לעיל, אינו מבוסס דיו, מה שאינני בטוח - עדיין, נצטרך להתייחס לכך.

כפי שמסופר על אותו משגיח, שהעיר לבחור שיצא עליו קול שהינו גונב כסף בפנימיית הישיבה, כשהבחור מזועזע איך המשגיח חושד בו על כך. השיב לו המשגיח "השאלה לא אם זה נכון מה שנאמר עליך, אלא השאלה איך אפשר לומר כזו טענה עליך". כך גם אנו נבקש להבין האם ואיך אפשר, לטעון שאנו ציבור החרד לדבר, טועה ולא שומר על הבריאות ועל הבטיחות כדבעי.

האם הדבר משולל יסוד?

חשוב להבהיר, המטרה היא לבדוק היכן יש להשתפר, במידה ויש. המטרה איננה לקטר ולהוריד את המורל של הציבור אליו אנו שייכים. מי שחושב שזהו מס שפתיים בבחינת "נישט שבעס גרייד" הדבר נעשה על אחריותו.

הדבר דומה לעסק העוסק בהשקעות בתחום הנדל"ן, וכל העת עסוקים בו בביקורות ושיפור יכולות היאך ניתן להשקיע באופן מניב, יבוא הטוען ויאמר למבקר של העסק "כבודו מזלזל באנשי העסקים המועסקים כאן".

הדבר יתמיה, הרי הביקורת התמידית מביאה את השיפור, והמטרה להגיע לתפקוד מלא בכל תחום באופן המיטבי עד כמה שניתן.

ואוסיף, דעת תורה אין לי, והדברים שנאמרו על ידי גדולי התורה שבהם יש להתחזק עקב האסון, אינם קשורים כי הוא זה לדברים שאני מבקש ברשות הקורא הנכבד להעלות.

מקורות להתבוננות בפן הטבעי באסונות

לפני מספר שנים הרב וולבה זצ"ל, דיבר בלוויית אדם גדול וציין שיש ללמוד מהאופן בו נלקח מעימנו, הלכות זהירות בדרכים.

כמו כן, מסופר על הסטייפלער זצ"ל שבאו אליו אחר אסון שבחור נפל בישיבת פונוביז' מחלון ונפטר כתוצאה מכך, ושאלוהו האם שייך לעשות על כך עצרת, והשיב שבוודאי אפשר רק שקודם כדאי לשים סורג בחלון ממנו הבחור נפל.

הוא אומר גדולי תורה לא עסקו רק בסיבה שבה נקטפו צדיקים מעימנו, אלא אף על האופן בו הדבר קרה!

גדולי התורה הנ"ל, לא עסקו בלהאשים את הנספים, או את הסביבה, מי שקורא כך את הדברים, הדבר נעשה על אחריותו בלבד.

גדולי עולם אלה, ראו באסונות שקורים גם לימוד לקח, בבחינת אם אין דעת הבדלה מניין, שיש ללמוד כמה מסוכן הכביש, או שאין סורג לחלון.

עוד דוגמה, בספר אורחות רבינו על הסייטפּלר זצ"ל חלק ב תחת הפרק העוסק בימי ספירת
העומר מובא שוב רעיון דומה:

רחיצה בימי הספירה

ח. שאלתי את מו"ר (שליט"א) זצוק"ל אם מותר להתרחץ בים בימי הספירה, וענה לי
שלא כתוב לאיסור ואין איסור ומותר, והוסיף לפני כמה שנים טבעו בים כמה בנות
מבית יעקב שהתרחצו בימי הספירה ואמרו אז שטבעו בגלל הספירה אבל אין מקור לזה
שאסור וכנראה שטבעו בגלל שעדיין לא נפתחה עונת הרחצה ולא היו סדורים לרחצה
(כונת קדשו לסדורי בטיחות) ורחצו במקום שאין סדורי רחצה.

שוב חזינא שגדולי עולם, לא רק חיפשו טענות רוחניות, אלא אף למדו מהאסון את כוחו של
הטבע והסכנה הקיימת בו, ופעמים אף תלו בעיקר בו את האסון.

לתפיסה זו יש מקור באשלי רברבי.

בהלכות מעקה מצווה תקמו מסביר ספר החינוך, את טעם המצווה "להסיר המכשולים והנגפים
מכל משכנותינו", ועל זה נאמר (דברים כב ח) ועשית מעקה לגגך. והעניין הוא שנבנה קיר סביב
הגגות וסביב הבורות והשיחין ודומיהן, כדי שלא תכשל בריה לפל בהם או מהם, ובכלל מצוה זו,
לבנות ולתקן כל כותל וכל גדר שיהיה קרוב לבוא תקלה ממנו, וזה שהזכיר הכתוב לגגך דבר
הכתוב בהווה ולשון ספרי ועשית מעקה מצות עשה".

ממשיך החינוך וכותב:

"משרשי המצוה, לפי שעם היות השם ברוך הוא משגיח בפרטי בני אדם ויודע כל מעשיהם, וכל
אשר יקרה להם טוב או רע בגזרתו ובמצותו, לפי זכותו או חובו. כענין שאמרו זכרונם לברכה
(חולין ז ב), אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, אף על פי כן צריך
האדם לשמר עצמו מן המקרים הנהוגים בעולם, כי האל ברא עולמו ובנאו על יסודות עמודי
הטבע, וגזר שתהיה האש שורפת והמים מכבין הלהבה, וכמו כן יחייב הטבע, שאם תפל אבן גדולה
על ראש איש שתרחץ את מחו, או אם יפל האדם מראש הגג הגבוה לארץ שימות, והוא ברוך הוא
חנן גופות בני אדם ויפח בהם נשמת חיים בעלת דעת, לשמר הגוף מכל פגע, ונתן שניהם, הנפש
וגופה בתוך גלגל היסודות, והמה ינהגום ויפעלו במ פעולות, ואחר שהאל שעבד גוף האדם לטבע,
כי כן חייבה חכמתו מצד שהוא בעל חמר צווהו לשמר מן המקרה, כי הטבע שהוא מסור בידו
יעשה פעולתו עליו אם לא ישמר ממנו" עכתו"ד המאירים.

מבואר בדבריו של ספר החינוך, שאכן יש השגחה מדוקדקת על כל מה שנעשה בעולמו של קב"ה,
והחוב והזכות קובעים את אשר יארע לאדם.

אך עדיין - בכל אסון שבו אדם נפל מגג, או חלון, או נהרג מזריקת סלע, או נשרף באש, יש גם
היבט של תיקון הטבע כגון התקנת סורג, וזהירות מסלע שמרוצצת את המח. כל שימת מעקה,

זהירות מהים, זהירות בדרכים, כל אלה הם לא טריפה, כך כותב לנו החינוך, ואינם סותרים להנהגה של שכר ועונש.

כשנופל האדם מן הגג, ספר החינוך איננו טוען שלא הגיע לו מיתה אלא יש הנהגה "לפי זכותן או חיובן", אלא שבכל זאת יש חיוב להישמר מהמזיקין אשר בטבע כי כך העולם פועל.

נמצינו למדים, שלא רק הפשפוש במעשים המעיד על זכות וחובה אחר אסון הוא המצווה, אלא אף האופן בו הדבר אירע, יש לו משמעות.

עוד מקור לתפיסה זו, נמצא בדברי הרד"ק בחומש בראשית המבאר את הפחד של שליחת בנימין מהבית, בפרק מב פסוק ד:

"באסון, בידי אדם או בידי שמים, וארז"ל בידי אדם צינים פחים (כתובות ל') בידי שמים אריא וגנבי. וארז"ל (שם) הכל בידי שמים חוץ מצינים פחים, שנאמר צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם (משלי נ"ב). ויש לנו לשאול למה פחד יעקב מאסון שיקראנו בדרך יותר מבבית? ויש לומר כי הדרך מצוי לפגעים יותר מהבית, כי אריא וגנבי מצויים בדרך ולא בעיר, ומצינים פחים יוכל אדם לשמור עצמו בעיר יותר מן הדרך ועוד כי אינו מצוי בעיר כמו בדרך **ואפילו מיתה** שהוא בידי שמים שתוכל לבוא בעיר כמו בדרך, הדרך הוא מקום סכנה יותר לזה ולזה. ויש לו לאדם לשמור עצמו ממקום סכנה ואפילו הצדיק ולא ישען בצדקו שמא עושינו לו נס שמא לא יעשו, ואם יעשו מנכין לו מזכיותיו, ומנאו רז"ל בזה סמך, דכתיב לא תנסו את ה' אלהיכם (דברים ו'). וכן מצאנו בשמואל הנביא שאמר איך אלך ושמע שאול והרגוני (ט"ז ג') ומפני זה פחד יעקב לשלחו בדרך".

מבואר בדברי הרד"ק חידוש, שבתחילה כתב שצינים ופחים ואריות, לא מצויים בבית רק בדרך, ולכן הייתה הדאגה של יעקב משליחת בנימין.

אך הוסיף הוא חידוש גדול בדבריו, שגם מיתה בידי שמיים שבעצם יכולה לפגוע בכל מקום **בשווה**, מכל מקום היות והדרך יותר מקום סכנה **בעצמותה**, ייתכן והמיתה בידי שמיים תתרחש במקום סכנה, לא בבחינת סיבה ומסובב, אלא שמקום הסכנה גורם זאת **מצד עצמו**.

כמו כן למדנו מדבריו, שגם אם הסכנה לא התרחשה בפועל אין מכך ראייה להצדקה של ההיכנסות אליה, דשמא היה כאן ניכוי זכויות, וההיכנסות מראש למקום זאת יש בה משום נסיון את ההשגחה. לא תמיד מוכח כאן הנהגת "שומר פתאים השם", גם אם לא אירע נזק בפועל.

שוב חזינא, שלא רק הזכות והחוב של האדם, קובעים את המידה לאסון אשר יכול להתרחש. מאידך אם יקרה אסון אכן, הדבר יכול להיות גם אם האדם זכאי, עצם המקום סכנה גורם, הגם שאין סיכון לכך מצד הטבע יותר מאשר בבית.

עתה נוסיף וניחזי אנו, האם במצוות מעקה שבה דן הספר החינוך **כשאדם אחר** ניזוק מכך, או האם בנימין שהיה נשלח על ידי אביו וחלילה היה ניזוק, האם הניזוקים היו האשמים אם חלילה היו ניזוקים, וודאי שלא מסתבר לומר כן.

וכי מה אשם אדם שחבירו לא הסיר מכשול, ומה בנימין יכול לעשות אם אביו הגדול מצווה אותו לצורך חשוב ללכת למצרים.

אף על פי כן הם היו ניזוקים, עקב שהטבע מחייב זאת. כך עולה מדברי ראשונים אלה.

לכן ברשות הקורא הנכבד, ובכפוף להסכמתו, ננסה להבין מה הוא הגורם העיקרי בבחינת התקנת הסורג, הסרת המכשול הטבעי, שאפשר ללמוד ממה שמתרחש במקומותינו ובפרט לאחרונה, השם ישמרנו.

בתחום זה אולי יש לאדם פשוט גם זכות להביע דעה, שהרי החיוב להישמר מסכנה נאמר להמון. כאמור, וכפי שהוכח מהמקורות הנ"ל, איננו עוסקים בנסיון של הסברת הסיבה הרוחנית לטרגדיה.

לא בחשבון שמיים עסקינן במה שמכונה בלשון החינוך "זכותן או חיובן", שלכך צריך אנשים היגעים יום וליל בתורה הרבה שנים, שגם לא תמיד טוענים מפורשות מה החטא שבגללו האסון התרחש. אלא מה הפן הטבעי שעולה מהאסון.

ואף על גב שגם בדברים מדיניים גדולי התורה מכריעים מה יש לעשות לציבור, וכדאיתא באגרות החזון איש.

אנו רק נבקש להעלות רעיון שעוסק בתופעה הטבעית שיש להישמר מהם במאורעות, בבחינת "תורה היא וללמוד אני צריך". מבלי לקבוע שזהו הדבר הבלעדי שמשתקף באירועים הנ"ל, ומבלי שנקרא לשינוי כללי, **אלא הדברים נאמרים כדי להעלות דיון ורעיון**, וייתכן שהיחיד ימצא בהם טעם, והלוואי שיתקיים בנו "ותשועה ברוב יועץ".

בעצם נוכל לומר שההסתכלות על טבעיות לא זרה לנו.

נקח לדוגמה בחור מתבגר המתקשה לדבר בציבור עקב קושי בהבעה, אנו נציע לאותו בחור לשפר את יכולת הביטוי שלו, או את עושרו המילולי, או נעבוד איתו על ביטחונו העצמי. ברור לנו שלא זו העת בדווקא רק להרבות בתפילה, או רק לבדוק במה חטא, אלא אנו מבינים שיש כאן גם התפתחות טבעית, ייתכן שמאחוריה יש רצון של קב"ה שהבחור יגדל מכך, או יתיישר קמעא, או כל סיבה רוחנית נסתרת. אך לכולנו ברור שמותר לטפל גם בהסתכלות טבעית בבעיה ממנה הבחור סובל.

רעיון זה מובא בדרשות הר"ן דרשה י :

כי למעלה מזה אמר פן תאכל ושבעת וגו' ובקרך וצאנך ירביון וגו' ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי וגו' וזכרת את 'אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, רצה בזה כי עם היות שאמת שיש באישים סגולות מיוחדות לדבר מהדברים כמו שיש אנשים מוכנים לקבל החכמה, ואחרים מוכנים לשית עצות בנפשם לאסוף ולכנוס, ולפי זה יהיה אמת בצד מה שיוכל העשיר לומר כחי ועם ידי עשה לי את החיל הזה, עם כל זה עם היות שהכח ההוא נוטע בך זכור תזכור הכח ההוא מי נתנו בך ומאין בא, והוא אומרו וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח וגו'. לא אמר וזכרת כי ה' אלהיך נותן לך חיל, שא"כ היה מרחיק שהכח הנוטע באדם לא יהיה סבה אמצעית באסיפת ההון, ואין הדבר כן. ולפיכך אמר כי עם היות שכחך עושה את החיל הזה תזכור נותן הכח ההוא יתברך.

עד כאן תוכן דבריו.

הצעת הסברים לתופעה:

נדון בטענות הנשמעות לא פעם במחזותינו.

הכי פשוט לטעון בקול כפי שנעשה לפעמים, בפורום של לבלברים מתוכינו העוסקים בבטלה "הציבור החרדי לא אחראי" – הכי קל והכי פשוט.

אימרה זו אין לה שחר.

מי שמכיר את הציבור, יודע שבציבור יש אחריות רבה בשלל תחומים.

היריעה קצרה מלהסביר ולהרחיב, רק נתן קומץ לדוגמה:

ההשקעה לאיזה מקום לימודים הבן הולך, היא מעל ומעבר לממוצע בציבורים אחרים.

אחר כך, האם הבחור שחזר מהשיבה מגלה אחריות להספק לימודי, והאם הוא מסתובב עם מי שלא צריך, ומה החברים שלו מדברים בבין הסדרים. הדברים ידועים בכל בית אשר רוצה להיות משכן לתורה.

כלפי הבנות, בכלל אין גבול לגילוי האחריות, הבת המתבגרת זוכה להתייחסות, האם היא מגלה תוכן ומחונכת, לדעת להישמר מכל כך הרבה דברים שהיא צריכה להישמר ברחוב של היום, לא לפגוע ולא להיפגע...

עתה נמשיך הלאה בציר הזמן, הבן והבת שגילו אחריות כלפיהם, בסופו של יום מביאים אף הם ילדים לעולם, וכי אפשר לומר שתחושת האחריות של הורים כלפי ילדים, או של הילדים כלפי הדור הבא, לפתע היא ירדה ונעלמה!?

האם הטעם המתוק של חישוב מסלול פג?

וכי פתאם אין כזה מושג של שיקול דעת וכובד ראש?

היאך קורה שמי שאנו מגלים עליו הרים של אחריות, בתחומים מסויימים אנו ממצמצים ולא מגלים תשומת לב, על הסכנות שאורבים להם בתחומים אחרים שלא קשורים לרוחניות.

הדבר לא סביר.

לכן נניח לבלברים לכתוב את הבליהם בפורום, "מילי לא מימסרן לשליח" אל לנו לצטט את דבריהם.

טענה אחרת מבקשת לומר - יש כאן "חוסר מודעות", זו כבר טענה שיש לה יותר משקל, היא לא פוסלת את הציבור האחראי, אך בד בבד טוענת יש כאן בעיה אמנם צדדית, אך בעיה.

אך, דא עקא, הטענה היא ערפילית ולא מוגדרת, שהרי זאת אנו מבקשים להבין, מדוע יש חוסר ביחס בציבור יראי השם שיודע לגלות ולחיות עם תכנון מחושב, לתופעות שנמנו לעיל.

טענה אחרת מבקש לומר, יש כאן טעות אופטית, הדבר רק נשמע שיש יותר מקרים אצל ציבור יראי השם, עקב ש"אתה ניזון מהתקשורת".

טענה זו לא תתן לכאורה מנוח לריבוי הדוגמאות שצויינו לעיל.

יתירה מכך, היא לא ממין העניין.

חלק מהעיתונאים מלאים ברעש וריק, בלילי מילים על הנייר ללא שניה של מחשבה.

אלה לא מעניינים אותנו כלל, אנו מבקשים לא להתייחס לכותב אלא לנכתב, ולדון אם יש לו בסיס.

לו יבא אדם ריק ויבשר לנו על השקעה מוצלחת שנוכל לעשות, נבדוק את דבריו לעומק מחמת הרצון להצליח.

כוונת האומר להרשים אותנו, או כל סיבה אחרת לא מעניינים כלל.

אנו נבקש להתייחס לאירוע כמות שהוא ולטענה כמות שהיא, ולכותב שלום.

טענה נוספת להצדקת ההתנהגות של הציבור שלנו היא "שומר פתאים השם", טענה זו אכן מובאית בהלכה במספר מקומות, ואי אפשר לומר שאין לה משקל.

אך יש להבהיר לא בכל מקום נוכל לומר טיעון זה, אולי אפשר לומר בבדיחות הדעת שהיכן שהיא לא נאמרה "חדש אסור מהתורה" ולא לאומרה.

בפרט לא כשהמציאות טופחת על פנינו.

לו יבא אדם עם מחקר מדעי ויוכיח שבציבור היראים יש פחות בעיות בגלל עישון, פחות תקלות בגלל חוסר זהירות בדרכים, פחות תמותה בטביעה בים, נבדוק זאת.

בינתיים הדבר לא קרה.... וכנראה גם לא יקרה.

כך גם עולה מכל הדוגמאות שצויינו לעיל.

על כל פנים אם יש רצף אירועים, או מקרה החוזר על עצמו מי שלא נשמר הוא לא רק פתי...

הצעת הסבר מדוע אכן תופעות אלה יש להם מקור בציבור שלנו

אם כן אנו נבקש נא לבדוק אם יש שמירה שאנו צריכים להתחזק בה שתוסיף תורה ועבודה, ושהיא על דרך השכל.

כל זאת ברשות הקורא.

לכן נצטרך למצוא מה היא הסיבה שבציבור שלנו יש גישה קלילה להלכות בריאות הגוף וזהירות מסכנה - לכאורה.

אם נמצא זאת, ייתכן והיא סגירת הסורג עליה שוחח הקהילות יעקב זצ"ל, שעל הציבור לעשות אחר נפילת הבחור, או כל אסון טבעי אחר.

מכלל לאו אתה שומע הן, נצטרך להבין מדוע בציבור הכללי, יש פחות עישון, פחות מקרי טביעה, פחות חילוצים בעת הקיץ בטיול ליד נחל, וכדומה תן לחכם ויחכם עוד.

אם נבין מה מתרחש שם, אולי נבין טפי מה מתרחש אצלינו.

מאחר שהסכמנו, שאנו כציבור לא פחות מגלים כובד ראש מהם, כנראה שיש הבדל אחר שאמור להסביר את התופעה.

נתחיל בחיי הציבור, אם נדמיין מוסד הנבנה לצורך אוניברסיטה בארצות הברית, נגלה ברורות שמנהל המקום שבונה אותו, תכנן ודאג שיש למוסד תקנים של כיבוי אש, אין כניסה לפני טופס 4, ורצוי שתיהיה הנגשה לנכים, ושהמזגן לא יזל במקום ציבורי, דרכי המילוט עם התאורה יהיו תקינים, ולא ייהפכו למחסן, מחמת חוסר מקום.

הוי אומר - המוסד יבנה מסביב לתקנים הנצרכים.

ייתכן ואותו מנהל נוסע בפראות ומעל המותר בחייו האישיים, מחמת שהוא עצבני או ממהר, אך כשה מגיע למוסד ציבורי שהוא בונה הדבר פשוט שיש תקן לבניין, ושמתיחשבים בו.

בציבור שלנו התחושה הקיימת בכל דבר שנבנה או מוקם לציבור, היא היאך מנצלים את המירב מאותו תא שטח כדי שנעמוד בלחץ שהציבור שלנו נמצא בו.

לדוגמה, כמה שיותר ילדים צריכים מענה לגן, אין ברירה נניח מהר קראוון על שטח העפר שמלא בחצץ.

כמה שיותר בחורות חייבות עוד כיתה, אין ברירה נדחוס עוד בחורות לכיתה הקיימת.

כל זאת בעלות תחזוקה מינימלית כדי שהדבר יתאים לכיס של משפחות ברוכות ילדים, אין לנו כסף לבזבז.

כמו כן האסתטיקה מבחון חשובה קצת פחות, אי אפשר להשקיע בהכל, יש רצוי ויש מצוי, ואנו נוותר על הרצוי לטובת האידיאלים שלנו.

בצדק או לא, העיקר שנוכל להכיל את הצורך של ציבור גדול, עם צרכים משלו. אי אפשר להסכים לעמידה של מקסימום 10 אנשים באוטובוס גם אם נרצה, אנו מוותרים על הנוחות.

אנו חיים מתוך לחץ.

יש לנו אידיאלים, אנו מקריבים את חיינו למענם, חיים מסביבם, ועסוקים בצדק להגמיש כמה שניתן את המציאות לצרכים אלה.

אין ספק שהשם עוזר לנו בכך, רואים זאת. גם הציבור החילוני שניסה לחקור את אורח החיים שלנו לא פעם משתאה, איך זה עובד.

אך זה עובד, ועובד יפה מאד.

עוד דוגמה, כשמגיעים בציבור שלנו לפרק האיש מקדש, חייבים שייבנו כבר הרבה פרויקטים לילדים שלנו כי הדירות יקרות, והכסף לא נזיל. אנו רוצים שהחתן יישאר בלימוד אחר הנישואין.

על כל מרפסת המבט שלנו עליה כעומדת אולי להיסגר, וכל חניה היא אפשרות ליחידה.

הדבר לא נובע מניצול זללני של שטחים, אלא מדובר בסיפור חיינו.

כשמישהו צועק על השני "מוסר" בדיווח על חטאים אלה, אין הוא מתכוון לכך שיש היתר או אין לעצם המסירה, והדבר לא רק כואב לו על צרות העין של שכן או על הפן ההלכתי.

התפיסה שלנו היא שהתקן הוא רק הבסיס, והוא כאן כדי להתקין עליו מה שנצרך, התקן הוא המסגרת, הצרכים שלנו הם התוכן. לא מרוע, מכורח.

מי שמדווח על כך בעצם קורה תיגר על כולנו, על תרבות החיים שלנו, כך אנו תופסים זאת.

כך עם הזמן נוצרה אצלינו תרבות שמכיוון שיש ערכים נעלים אצלינו, לימוד, הסתפקות במועט, ילודה, ריחוק ממקומות בילוי חילוניים, התבדלות, המציאות מתנגשת עימנו כל העת.

אנו כל העת מחזקים את עצמינו בצדק גמור, איזה נחת יש לקב"ה מכך, הצלחנו ובצדק לגרום שהמציאות קצת זזה הצידה.

ושוב, זה עובד עם הרבה עזרה משמיים.

לא באנו לומר, שאי אפשר לשים בכיתה יותר בנות מהתקן הלקוני, או שכל מקום ציבורי חייב גלאי עשן, ושאין אפשר לחיות ליד שכן שסגר חניה.

ממש לא זו הכוונה. אשרינו שאנו מגמישים את המציאות לערכים, ולא להיפך.

אך ייתכן ושכחנו לכאורה שהמציאות אכן זזה, וש"מקום הארון איננו מן המידה", אך אסור שהדבר ייהפך למסלול לכתחילה בניהול החיים בכל תחום.

פעמים שיש להתחשב במציאות, מבלי שהערכים הציבוריים שלנו יזוזו!

הצעת דרכים לפיתרון התופעה

נצא מנקודת הנחה אם כן, שצרכים ללמוד להישמר מהטבע, ועדיין צריכים להישאר עם סולם דרגות של ציבור הירא לדבר השם, ולדירוג ערכים כפי שהתורה קובעת את חשיבותם.

כשהרמח"ל בפרק ט בספרו מסילת ישרים מבקש לתת את ההגדרה הנכונה לזהירות מסכנה, כותב הוא "נמצא שמלבד הסכנה המוטבעת בדבר אשר הוא עלול אליה מפני חסרון שמירתו, הנה עוד הוא מתחייב בנפשו בקום עשה בחטא אשר הוא חוטא, ונמצא החטא עצמו מביאו ליענש. ואולם השמירה הזאת, וזאת היראה המיוסדת על הנהגת החכמה והשכל, היא הראויה, שעליה נאמר (משלי כב, כג): ערום ראה רעה ונסתר ופתיים עברו ונענשו. אך היראה השוטה היא, שיהיה האדם רוצה להוסיף שמירות על שמירות ויראה על יראה, ועושה משמרת למשמרתו באופן שיגיע מזה ביטול לתורה ולעבודה."

ברמח"ל רואים בבירור שלפעמים להיות פתי זו היא עבירה! לא תמיד נאמר "שומר פתאים השם".

השמירה הראויה לדעת הרמח"ל, לא פוגעת ב"תורה ועבודה", ויש בה חכמה ושכל.

כדי לפתור את הבעיות הנ"ל נתמקד בשני סוגים של סכנות שיש לנו בציבור, כשלחלקם הפיתרון יהיה פשוט נסיון פרקטי לפתוח אפיק חדש של מחשבה, וזהו סוג מסויים של התקנת הסורג שהזכרנו לעיל.

ולחלק השני ייתכן שהפיתרון הוא כדברי הרמח"ל להישמר באופן שיוסיף עבודה ותורה, והא גם סוג של התקנת סורג למניעת הסכנה מהטבע.

נתחיל בראשון -

בין הזמנים:

נקח דוגמה מגיע לבחור לפוש בבין הזמנים, שמחנו שהוא למד בסדר א בשיבת בין הזמנים עם החברותא מהישיבה, וזה העיקר! על כך אנו שופכים דמע, עתה חוזר הבן יקיר לבית אחר מנחה גדולה.

עתה צריך להבהיר לו, שנכון שאין לו דרך לפוש ולבלות כמו בני גילו בציבור אחר על חוף ים מוכרז בכל מקום, אך המציאות שהים מסוכן לא משתנה עקב מחסורו, בחור שטובע כבר לא יכול להתעלות בלימוד, והסכנה עצומה ואסורה.

לכן ההליכה לים לא מעורב שאיננו מקום מוכרז, אך שאין בו מציל איננה מותרת, רק כי הוא חייב לפוש בבין הזמנים.

נכון שהערך החשוב מקויים – לימוד תורה, ושאין ברירה וחייבים להתאוורר, אבל צריך לדעת להתחשב במציאות, המציאות אומרת שאין לנו תמיד מקום כשר ללכת אליו, אך אין לנו גם מקום כנגד ללא סכנה של הטבע!

הוא אומר המציאות כאן, צריך להתאים אותה לצרכים, אך לא להזיזה הצידה.

העובדה שאין ברירה, לעשות מה שאנשים לא יראים לדבר השם עושים, לא יכולה להתיר את רצועת הביטחון לחלוטין.

לבחור שלנו, גם אי אפשר לו להצטרף דרך קבוצה בפייסבוק להתארגנות של טיול, של סתם אזרחים באיזור מדבר יהודה, במחיר מסובסד. אמת. וטוב שכך. חבר רע מטיול חד פעמי, יכול לגרום נזק ארוך טווח!

ועדיין, מי אמר שלכן הילד שלנו יכול ללכת בלי הדרכה מתאימה, בלי לדעת מה הסכנות שיש בדרך, לאותו איזור במדבר יהודה!?

הכורח שאנו מוגבלים בגלל מציאות ותרבות שאנו משמרים, מגבילה. הפיתרון להגבלה הוא לא מלחמה ראש בראש, אלא התאמה לכורח ולמציאות.

ניתן הצעה למחשבה כדרך להתמודדות, ייתכן צריך להקים גמ"ח של מדריכים חרדים, המוכנים להצטרף לקבוצות שמחפשות איך לטייל בנחל באיזור לא מוכר, או במסלול בארץ לא זרועה.

אולי צריך מתנדב שומר תורה ומצוות, שמוכן לבא בתשלום שיתחלק בין כולם, להדריך איך יודעים היכן הים מסוכן.

אולי אפשר לשכור מציל עצמאי שמכיר את סכנות הים, תן לחכם ויחכם.

אין ספק שכמו שב"איחוד הצלה" וב"ידידים" גילינו כח עזרה אדיר שלא בא לידי ביטוי בציבור, עד אז. כך יהיו הרבה שיתנדבו לבא לפחות בפעם הראשונה ללוות בחורי ישיבה, המבקשים זאת.

אך פטור בלא כלום, אי אפשר.

אין אמונה ששלוחי מצווה שנשמרים מללכת למקומות אסורים אינם ניזוקים, אם הם הולכים במקום זאת למקום סכנה, אין לכך שחר.

נתאר לעצמינו, לו היה בעיתון מודעה "מבקשים ממנהנדס בן תורה שיבא לייעץ בחינם, על ההתארגנות בשמחת בית שואבה פלמונית", וכי יש לנו ספק כמה היו מוכנים לבא מתוכינו לטובת הכלל!?

אך אנו מורגלים, שתקן ומציאות לא תמיד מדברים אלינו, הרבה פעמים בצדק, והדבר עובד, ועובד טוב. אך יש גבול עד היכן אפשר לתקן לא להיות תקין.

חלק שני - עתה נתקדם עוד שלב בפיתרון לבעיות של סכנה הקיימות בציבור, אך הפעם נציע דרכי פיתרון שקשורות לתורה ועבודה ולא פוגעות בו כלשון הרמח"ל.

נקח דוגמה מן התחום של הפרנסה בה יש מקום להוספת תורה ועבודה כפיתרון:

פעמים שהלחץ הכלכלי בבית של בן תורה הוא נסיון לחיי עוני והסתגפות מתוך הדחק, שהחזו"א אמר עליה שלקב"ה יש הרבה נחת מכך. אמת!

אך משם להגיע למסקנה, שלקחת הלוואה שאין שום אפשרות היאך להחזירה, היא מותרת, למרות שההלכה אוסרת זאת. כאן יש כבר מקום לדון בכמות הביטחון של האדם, שבוחר לגעת במציאות הקיימת, שלא מראה דרך להחזרת ההלוואה, כשהוא חותם על תאריך הפירעון שלה.

האם הדבר אומר שהוא צריך לצאת למעגל העבודה? ממש לא.

לא זו הכוונה, ייתכן ועליו לחפש כולל יותר דורש ויותר משלם כדבעי, ויגלה בעצמו כח שלא חשב שיש לו.

אולי עליו לכתוב ספר לציבור מהידע התורני(!) שלו, שהוא כלל לא יודע שיש כאלה שירצו לקוראו.

אולי יצטרך לוותר על מותרות בחייו, הכל למען שהתורה תמשיך להילמד.

אך אל לו למחוק מציאות. המציאות שאין כעת כסף, ולהלוואה אין דרך להחזירה.

ייתכן ובגלל שאנו חיים בצדק מעל הטבע, אותו בן תורה מאבד עם הזמן את התחושה איפה הטבע כבר כן קיים, ושם כבר אין כלי קיבול לניסים, או להזזת המציאות.

לוית אדם גדול, דוגמה לשימוש בתורה ועבודה כפיתרון:

הגיע העת שנגלה יצירתיות איך מסבירים להמון שללוות אדם גדול, זהו מחמת רצון לחיקוי דרכו כשהדבר נעשה ביישוב הדעת, ולא לקפוץ להיות דווקא בראש ליד המיטה שלו, כשמסכת חייו של הגדול זעקה ריחוק ממרכזיות.

לדוגמה בלוויה של אדם גדול, יש לתת את הדעת מדוע יש מתוכינו המרגישים צורך להיות "הכי קרוב למיטה", או "נגעתי במיטה" האם זה מחמת הערצה לגדול בתורה, או מחמת הערצה ל"גדול שלי בתורה", או מחמת הרצון להרגיש "תראו - הצלחתי לעשות משהו שאף אחד אחר לא עשה".

יש הלוויות של אנשים גדולים, שבהם אפשר לראות ציבורים אחרים המשתתפים, גם כאלה שבאמת מכבדים את האדם גדול, ולא נראה שהם רוצים להיות דווקא הכי קרוב למת... יש להבין מדוע הדבר מתרחש.

האם אולי טעינו ואנו לא יודעים לתת ערך בציבור, לקיום רגיל של לוויה של אדם גדול, מחמת שאנו מחנכים כל העת למצוינות ולהבלטה בתחומים רוחניים, מבלי להבין שמצוינות איננה לעשות מעשה קיצון הנותן ריגוש מצד הסביבה.

אלא מצוינות פירושה לנצל את כוחותינו עד תום, מבלי שתמיד הדבר נראה ובולט על פני השטח. ייתכן וזה הוא אופן להישמר, בדרך שמוסיפה תורה ועבודה, ובכך להגיע לפיתרון של שמירת הגוף מהטבע! לעבוד על הרגש הנכון הנצרך לאותו מעשה על פי השקפת התורה! זהו חינוך שמתחיל הרבה לפני האסון, ואינו קשור ישירות להלכות זהירות מהטבע, אך משפיע עליו ישירות.

עישון, דוגמה לתורה ועבודה כפיתרון:

העישון מכלה את הגוף ואת הזמן ואת כספינו!

אפשר לומר ולנסות לתת לגיטמציה לתופעה, שהרי "להם" יש ספורט וצפייה בתכנים לא הולמים. ממילא אנו אין לנו סוגים כאלה של פורקן, אז לפחות יש סיגריות...

אך אולי ננסה להבין מה הסיבה לתופעה שיש בה פגם גדול, ונאסר על ידי גדולי התורה. מדוע כה הרבה מעשנים אצלינו מגיל צעיר, ייתכן והדבר נובע מלחץ רב מאוד שיש בעולם החברתי בשיבות.

תוספת היראה והתורה במקרה זה, היא לטפל בשורש הבעיה מבחינת תפיסת הדעת והרגש, ולטפל בלחץ החברתי שישנו בעולם הישיבות כדי למגר את הצורך להירגע כל העת.

אולי שמא בחורים מרגישים צורך חזק להתבלטות, ולכן הם מעשנים!! אולי טעינו, והבחור חושב ומרגיש שאנו מבקשים שיצא "אדם גדול" כי אנו רוצים שהוא יהיה ניכר בסביבה, ולהיות ניכר בגיל 14, זה גרם דרך 2 אצבעות המחזיקות טבק שנשרף!!

אולי זו הדרך התורנית לטפל בפגם ובסכנה שיש לגוף?!

דוגמה לשכחה ברכב, פיתרון של תורה ועבודה:

הלב ממאן להאמין שאנו והציבור הערבי ככל הנראה שוכחים ילדים ברכב יותר מפעם, זו תופעה שלכאורה לא הייתה לפני 20 שנה.

גם אז מבחינת מספר היה לציבור יראי השם יותר ילדים, מה השתנה שלפניו הם נשכחים מאחור.

ברור שבאחוזים הגיוני שהדבר יקרה לנו יותר מאשר במשפחות מועטות ילדים, ועדיין דומה שהדבר קורה היום יותר מבעבר באופן לא פרופורציונלי.

גם כאן נבקש להציע, לטפל בדרך תורה ועבודה, שהדבר שהשתנה הוא השוכחים.

אנו גם יראי השם, חיים היום במבול גירויים המונע מאיתנו יישוב הדעת, לחרד לדבר השם לפני 20 שנה, לא היה ברכב כמה תחנות שיכל להקשיב להן, אינספור סוגים של שירים, פלאפון שיש לו קווים של חדשות המצנתקים, ומבול של מידע, וטלפון ממנו אפשר לחייג לאינספור מספרים במחיר זול.

מרגע הכניסה שלנו לרכב עד מקום היעד, עברנו 2 זמרים, 3 פרשנים פוליטיים, שיר שמח חסידי, שיר עצוב מזרחי, ופרסומת על מים מסוננים, וצנתוק לחבר ששכח לחזור אלינו, מה הפלא ששכחנו מהזאטוט שנרדם מאחור. הרגש שלנו תפוס בהרבה מאד היסחים.

הגיע העת לעבוד על יישוב הדעת והרוגע שלנו, ולהניח לגירויים האינסופיים להיכנס אלינו, או שמא אנו רוצים גם כמו בדור החדש שנולד לעולם הגירויים שלא נגמר, לצרוך ריטלין באופן יומי כדי לשמור על ריכוז, כי לא לשכוח את היקר לנו מכל מאחור.

לרגשות שלנו יש כח אדיר, ואם לא נשכיל להבין שאם אנו מזינים את הרגש ומפנקים באותו בשלל סיפוקים צדדיים, העיקר נשכח. לפעמים השכחה גורמת מוות אכזרי שיכאב לנו מאד, רחמ"ל.

האם כשאנו יוצאים מהרכב יהיה לנו את הרוגע, לא מיד לצאת, אלא להסתכל לאחור, להוציא את הילד איתנו דרך הדלת הקדמית, אחר שנביא לו נשיקה, או שמא אנו כל כך בהולים ברצף החיים שלנו, ולא נסתכל אפילו לאחור. הרי עתה אנו תפוסים, בלהבין את הפרשנות הפוליטית. הרגש שלנו, רגש טבעי שמתמקד מעצמו ביקר לנו מכל, אין לו כבר מקום לביטוי.

מה יותר סביר לומר, שתינוק ברכב הלך לעולמו בגלל זכות או חובה, או בגלל חוסר הבנה איך נשמרים מהפן הטבעי של האסון, שיש דרך תורנית להתייחס אליו.

השמנת יתר, דוגמה לתורה ועבודה כדרך לטיפול:

השמנה יש בה פגם בבריאות, הדבר ברור. עתה לפני שנכניס חלילה "סדר ספורט" לעולם הישיבות והכוללים, או לפני שנקח ערך פסול של הערצה לאדם שרירי ומחוטב, כפי שקורה בציבורים אחרים, עלינו להבין האם בטעות הסיבה לתופעה הקיימת, בה יש מקום לתורה ועבודה.

לדוגמה, ושוב זו רק הצעה, ייתכן ואדם משמין, כי המוסד בו הוא לומד חושב, שכסף של תורמים המגיע בסייעתא עזומה לעמלי תורה, הוא רק עבור אוצר הספרים.

אולי ייתכן, שהגיע העת להאמין שאם נקבע שבישיבות צריך תזונה בריאה, נגלה שצנצנת המן עובדת גם בתחום זה!?

אפשרות אחרת, אולי הציבור אוכל יותר על המידה, מחמת לחץ שקיים אצלנו יותר ממקום אחר. כל אלה הם דוגמאות, למקום שבו ניתן לעבוד ולהשתפר.

האם ייתכן והרגשות שלנו הם אלה שמשפיעים על צרכי האכילה שלנו באופן לא סדיר, רגשות שגם בתורה אין להם מקום.

אסון מירון דוגמה לפיתרון של תורה ועבודה

נחזור לרגע לאסון הנורא שהתרחש לפני כחודש במירון, הרבה מהציבור הירא לדבר השם, מגיע לשם כי שם האווירה "מחשמלת" שמטעינה אותו, כך הוא חווה זאת.

הצענו קודם אולי לקחת מהנדס שיבא בחינם לבדוק את המקום, לפני כל אירוע.

אך אולי גם כאן יש מקום רב לעבודה של תורה ועבודה, כלשון הרמח"ל.

הבה נראה לאן הגענו!?

נבקש להראות עד כמה שהרגש שלנו משפיע על היחס למעשים שלנו.

אנו ציבור יראי השם, מבכים בצדק רב כל חילול שבת בפרהסיא של מדינה יהודית, אנו כאובים באמת ובתמים על בנייה של גשר חשוב בעצם השבת בעיר מרכזית בישראל, אנו באמת מוחים על כך.

הנה קורה בשנים האחרונות דבר פלא, אנו ללא משים מוכנים ולא זועקים, כשאלפי שוטרים באים ועושים "מעשה שבת" כדי לאבטח הגעה שלנו בשישי או מוצ"ש למירון.

הדבר כרוך בחילול שבת, שאנו גורמים לו לקרות, שהרי ללא השוטרים יהיה המצב "פיקוח נפש", והדבר הנכון היה לא להגיע בימים אלה.

הדבר מתמיה היאך על מנהג שיש שהתנגדו לו, אנו לא רואים מקרוב איך שאנו הופכים ל"מזויף מתוכו" את האכפתיות שלנו לשבת קודש.

ברור, שההסבר הוא אינו שלא אכפת לנו מחילול השבת עליו אנו מוחים בבניית גשר בשבת, וודאי שלא! אנו מתכוונים לכך במלא הרצינות.

רק ששוב הסיבות הנסתרות לתופעה הן בעוכרינו!

במקרים כמו מירון לדוגמה, הרצון העז לריגוש שיש לנו, מסמא אותנו מלהבין לאן אנו מכניסים את עצמינו, לחשש של חילול שבת המוני, שנעשה רק עבורינו!

מכבים את הגנרטור, ומתניעים למקום שהוכן עבורינו בשבת, ללא צורך.

רק לאחרונה חבר כנסת משלנו טען ששנים ידעו שבמירון יקרה אסון. אני מניח שהיו עוד גורמים שחושבים כמוהו, ומידת אחריות עתה היא לא הנושא.

הנושא הוא , מדוע אם כן הדבר לא טופל. התשובה היא שאנו הזדהינו עם התופעה, מאות אלפים מתוכינו מצאו את מירון בל"ג בעומר, כמקום נורא מזין רגשית, אז מבלי משים התעלמנו , שהרי אי אפשר לא לתת "אוכל לנשמה" לציבור ענק. על הדרך ללא כוונה, כבוד השבת נרמסה, בטיחות וחיים קיבלו משנה חשיבות.

אנו לא שמים לב לכאורה, שלא פעם ולא פעמיים תופעות שבהם אנו עוברים על הוראות הבטיחות, הדבר נובע בגלל שטעינו ברגשות וביחס שפיתחנו לערכים מסויימים, עקב העדר תורה ועבודה.

העדר , שמביא לדחיקת המציאות לצד עקב שיש לנו צרכים לגיטימיים לריגוש.

ייתכן וצריך לעבוד על כך איך מוצאים ריגוש בעבודה השם היומיומית שלנו, כדי שלא נגיע לחשש חילול שבת, או סכנה לבריאות הגוף?! אי הטיפול בריגוש מסכן אותנו רוחנית ופיזית .

אל הרב יחזקל לווינסטיין זצ"ל הגיעו מספר בחורים שנסעו לעמוקה ונושעו בזיווג הגון, כשהם מדגישים את מקום תפילתם. המשגיח זצ"ל השיב להם "אם בישיבה הייתם מתפללים כמו שהתפללתם שם, גם כאן הייתם נענים". הרעיון דומה, אם לא נדע בשנת תשפ"א בעולם שצמא לרגש, לדעת לנתב אותו נכון, אנו נמצא את עצמינו סוטים מהדרך לאט לאט אבל "בטוח".

צריך ריגוש בחיים שלנו בפרט בשנת תשפ"א , אך המציאות עודנה כאן, ולא תמיד נוכל להגמישה להשקפת העולם, ולסולם עדיפויות, אלא נצטרך להתחשב בה.

היא יודעת לנשוק. ננשכנו חזק מאד ממנה לאחרונה, בקורונה, במירון, והקיץ עוד לפנינו....

הנ"ל הן דוגמאות שפשוט עלינו למצוא פתרונות למציאות כואבת, שפעמים הזיזה אנשים מתוכינו הצידה, כפי שאנו יודעים למצוא פתרון ועזרה הדדית לבעיות שיש לנו כציבור.

מבקש לומר לסיום , רבות דובר על כך ש45 הקדושים, היו שגרירים של כל הנציגויות שיש במגזר החרד לדבריו, ודובר מה המשמעות של כך.

ייתכן לומר , שיש גם דבר שניתן ללמוד לפי מה שהוצע, הטבע לא מבדיל בין החלקים שבציבור, הוא מסוכן לכולם!

אני מבקש לסכם ברשות הקורא.

שוב אחזור ואומר , לא התכוונתי לבקר, התכוונתי להשתפר – ואני בכלל אלה שטעון שיפור.

אני לא הריבון, ציבור בני התורה **שמוכן לחשוב** יקרא את הדברים ויחליט אם יש מה לאמץ בדבריי, אני רוצה להאמין ש"איזהו חכם הלומד מכל אדם" – בא לרבות, שגם מהנכתב לעיל יש מה ללמוד. אם למחוק או לשפר.

אני מודה מראש על ההשקעה של בני התורה לקראית הדברים, **ומתנצל אם לא התנסחתי כראוי!**

ידע נא הקורא, ששעות רבות ניסיתי להבהיר ולשפץ עד כמה שניתן את הדברים.

ראינו אם כן:

- א. גדולי עולם נהגו אחר אסונות ללמוד גם על הפן הטבעי של האסון
- ב. ראינו שיש לכך מקור בתורתנו הקדושה
- ג. הרמח"ל הבהיר שאסור ששמירה ממזיק תפגע בתורה ויראה
- ד. הצענו שבמקום שיש פגם בשמירה מן הטבע המזיק יש מקום פרקטי לפתרון, אך גם אופן של להרבות בתורה ועבודה היאך להבין את השורש והגורם לתופעה בה יש סכנה לציבור, ולטפל בו.

חותם בכאב רב על אשר ארע לנו

מבקש מהציבור התורני לברור את אשר הצענו